

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI

Научный вестник Бухарского государственного университета
Scientific reports of Bukhara State University

5/2025

E-ISSN 2181-1466

9 772181 146004

ISSN 2181-6875

9 772181 687004

@buxdu_uz

@buxdu1

@buxdu1

www.buxdu.uz

5/2025

BUXORO DAVLAT UNIVERSITETI ILMIY AXBOROTI
SCIENTIFIC REPORTS OF BUKHARA STATE UNIVERSITY
НАУЧНЫЙ ВЕСТНИК БУХАРСКОГО ГОСУДАРСТВЕННОГО УНИВЕРСИТЕТА

Ilmiy-nazariy jurnal

2025, № 5, may

Jurnal 2003-yildan boshlab **filologiya** fanlari bo'yicha, 2015-yildan boshlab **fizika-matematika** fanlari bo'yicha, 2018-yildan boshlab **siyosiy** fanlar bo'yicha, **tarix** fanlari bo'yicha 2023-yil 29-avgustdan boshlab O'zbekiston Respublikasi Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar Vazirligi huzuridagi Oliy attestatsiya komissiyasining dissertatsiya ishlari natijalari yuzasidan ilmiy maqolalar chop etilishi lozim bo'lgan zaruriy nashrlar ro'yxatiga kiritilgan.

Jurnal 2000-yilda tashkil etilgan.

Jurnal 1 yilda 12 marta chiqadi.

Jurnal O'zbekiston matbuot va axborot agentligi Buxoro viloyat matbuot va axborot boshqarmasi tomonidan 2020-yil 24-avgust № 1103-sonli guvohnoma bilan ro'yxatga olingan.

Muassis: Buxoro davlat universiteti

Tahririyat manzili: 200117, O'zbekiston Respublikasi, Buxoro shahri Muhammad Iqbol ko'chasi, 11-uy.

Elektron manzil: nashriyot_buxdu@buxdu.uz

TAHRIR HAY'ATI:

Bosh muharrir: Xamidov Obidjon Xafizovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Bosh muharrir o'rinbosari: Rasulov To'liqin Husenovich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor

Mas'ul kotib: Shirinova Mexrigiyo Shokirovna, filologiya fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent

Kuzmichev Nikolay Dmitriyevich, fizika-matematika fanlari doktori (DSc), professor (N.P. Ogaryov nomidagi Mordova milliy tadqiqot davlat universiteti, Rossiya)

Danova M., filologiya fanlari doktori, professor (Bolgariya)

Margianti S.E., iqtisodiyot fanlari doktori, professor (Indoneziya)

Minin V.V., kimyo fanlari doktori (Rossiya)

Tashqarayev R.A., texnika fanlari doktori (Qozog'iston)

Mo'minov M.E., fizika-matematika fanlari nomzodi (Malayziya)

Mengliyev Baxtiyor Rajabovich, filologiya fanlari doktori, professor

Adizov Baxtiyor Rahmonovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Abuzalova Mexriniso Kadirovna, filologiya fanlari doktori, professor

Amonov Muxtor Raxmatovich, texnika fanlari doktori, professor

Barotov Sharif Ramazonovich, psixologiya fanlari doktori, professor, xalqaro psixologiya fanlari akademiyasining haqiqiy a'zosi (akademigi)

Baqoyeva Muhabbat Qayumovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bo'riyev Sulaymon Bo'riyevich, biologiya fanlari doktori, professor

Jumayev Rustam G'aniyevich, siyosiy fanlar nomzodi, dotsent

Djurayev Davron Raxmonovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Durdiyev Durdimurod Qalandarovich, fizika-matematika fanlari doktori, professor

Olimov Shirinboy Sharofovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Qahhorov Siddiq Qahhorovich, pedagogika fanlari doktori, professor

Umarov Baqo Bafoyevich, kimyo fanlari doktori, professor

Murodov G'ayrat Nekovich, filologiya fanlari doktori, professor

O'rayeva Darmonoy Saidjonovna, filologiya fanlari doktori, professor

Navro'z-zoda Baxtiyor Nigmatovich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Hayitov Shodmon Ahmadovich, tarix fanlari doktori, professor

To'rayev Halim Hojiyevich, tarix fanlari doktori, professor

Rasulov Baxtiyor Mamajonovich, tarix fanlari doktori, professor

Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori, professor

Quvvatova Dilrabo Habibovna, filologiya fanlari doktori, professor

Axmedova Shoira Nematovna, filologiya fanlari doktori, professor

Bekova Nazora Jo'rayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), professor

Amonova Zilola Qodirovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Hamroyeva Shahlo Mirjonovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Nigmatova Lola Xamidovna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Boboyev Feruz Sayfullayevich, tarix fanlari doktori

Jo'rayev Narzulla Qosimovich, siyosiy fanlar doktori, professor

Xolliyev Askar Ergashovich, biologiya fanlari doktori, professor

Artikova Hafiza To'ymurodovna, biologiya fanlari doktori, professor

Hayitov Shavkat Ahmadovich, filologiya fanlari doktori, professor

Qurbonova Gulnoz Negmatovna, pedagogika fanlari doktori (DSc), professor

Ixtiyarova Gulnora Akmalovna, kimyo fanlari doktori, professor

Rasulov Zubaydullo Izomovich, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Mirzayev Shavkat Mustaqimovich, texnika fanlari doktori, professor

Samiyev Kamoliddin A'zamovich, texnika fanlari doktori, dotsent

Esanov Husniddin Qurbonovich, biologiya fanlari doktori, dotsent

Zaripov Gulmurot Toxirovich, texnika fanlari nomzodi, professor

Jumayev Jura, fizika-matematika fanlari nomzodi, dotsent

Klichev Qybek Abdurasulovich, tarix fanlari doktori, dotsent

G'aybulayeva Nafisa Izattullayevna, filologiya fanlari doktori (DSc), dotsent

Боймуродов Б.Қ.	Таҳлили ғоявии ашъори зулфия	116
Кенджаева Г.В., Убайдуллаева Ф.Е.	Самопожертвование как главная тема в рассказах О. Генри	121
Норқўчқоров Ф.Ш.	Ринди Ҳофиз ва аҳамияти он	124
Темирова Д.Қ.	Природа и символизм: как харди использует природный мир в тесс из рода Д’Эрбервиллей»	129
Боймуродов Б.Қ.	Инъикоси таърих дар ашъори асад Гулзодаи Бухорой	133
Холматов М.О.	Танқиди руҳониёни давр дар ғазалиёти Ҳофиз Шерозӣ	137
Чориёрова Н.Т., Хусанова С.Х.	Художественный мир Марины Цветаевой	142
Файзуллаева Р.А.	Муҳаммад Расул Мирзо девонининг жанрий таркиби	148
Холматов М.О.	Корбурди санъати муболиға дар достони “Рустам ва Сўҳроб”-и Абулқосими Фирдавсӣ	153
Avazova L.B.	Harold Lambning "Babur the tiger" va Pirimqul Qodirovning "Yulduzli tunlar" asarlaridagi tarixiy va badiiy o‘xshashliklar	158
Bozorova U.Q.	A.S. Pushkin asarlaridagi xorijiy kiritmalar tavsifi	163
Гаффарова О.Б.	Гендерная тема в современной женской драматургии (Я. Пулинович О.Мухина и др.)	167
Рахимова М.Ш.	Тема «маленького человека» в произведении Л. Улицкой «Народ избранный»	171
MATNSHUNOSLIK VA MANBASHUNOSLIK *** TEXTOLGY AND LITERARY SOURCE STUDY *** ТЕКСТОЛОГИЯ И ЛИТЕРАТУРНОЕ ИСТОЧНИКОВЕДЕНИЕ		
Kalandarova F.A.	“Daxmai shohon”ning nusxalari va ularning o‘rganilishi	175
JURNALISTIKA *** JOURNALISM*** ЖУРНАЛИСТИКА		
Marziyaev J.K.	Mediada ekologik mavzularni yoritishning nazariy-metodologik tahlili	181
Askarova M.G‘.	Mahalliy “Bolajon” va “Aqlvoy” telekanallaridan efirga uzatilgan multfilmlarda ijtimoiy muhandislikning o‘rni	185
NAVOIY GULSHANI		
Amonova Z.Q., Asxatova D.A.	Aytib malak ichra darsi himmat	189
Olimova D.K.	Fayz shahristoni sayrig‘a topar darvoza ruh	192
TARIX *** HISTORY *** ИСТОРИЯ		
Shukurillayev Y.A.	Amir Nasrulloxon davridagi “Buxoro davlatining harbiy nizomi” – amirlikning harbiy tarixiga oid muhim manba	194
Beshimov M.K.	Munzim ijodida adolat va ma’rifatparvarlik g’oyalari	200
Bo‘stonova Z.B.	Buxoro vohasi xorijiy sayyohlar nigohida	204
Buriyev Z.T.	XIX asr ikkinchi yarmi – XX asr boshlarida turkiston o‘lkasining boshqaruv siyosati va uning mohiyati	209

MUNZIM IJODIDA ADOLAT VA MA'RIFATPARVARLIK G'OYALARI

Beshimov Maqsud Komilovich,

Buxoro davlat universiteti,
Arxeologiya va Buxoro tarixi kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya. Mazkur maqolada Buxoro jadidlarining yetakchilaridan biri Mirzo Abdulvohid Munzimning ijodiy merosida, jumladan, "Maktab" hamda "Buxoro shohi Sayyid Amir Olimxon hazratlari saltanati tarixini madh etish" she'rlarida ma'rifatparlik va adolat g'oyalarining aks etishi, bu g'oyalarning millat, xalq taraqqiyotidagi o'rni xususida fikrlar keltirilgan.

Kalit so'zlar: "Maktab", "Buxoro shohi Sayyid Amir Olimxon hazratlari saltanati tarixini madh etish", Munzim, yangi usul maktabi, Ayniy, Buxoro, "Rahbari xat", ilm, maorif va madaniyat, "Oyina" jurnali, ustoz va shogirdlar, ilm-fan va adabiyot.

ИДЕИ СПРАВЕДЛИВОСТИ И ПРОСВЕЩЕНИЯ В ТВОРЧЕСТВЕ МУНЗИМА

Аннотация. В статье излагаются размышления об отражении идей просвещения и справедливости в творческом наследии Мирзо Абдулвахид Мунзима, одного из лидеров бухарских джадидов, в том числе в поэмах «Мактаб» и «Слава истории царства Бухарского шаха Сайида Амира Олимхана Хазратлари» и роли этих идей в развитии нации и народа.

Ключевые слова: «Школа», «Слава истории правления Бухарского шаха Сайида Амира Олимхана», Мунзим, школа Янги Усул, Айнй, Бухара, «Рахбари хат», наука, образование и культура, журнал «Ойина», учитель и ученики, наука и литература.

IDEAS OF JUSTICE AND ENLIGHTENMENT IN MUNZIM'S WORK

Abstract. This article presents the reflection of the ideas of enlightenment and justice in the creative heritage of one of the leaders of the Bukhara Jadids, Mirzo Abdulvahid Munzim, including the poems "School" and "Glory to the history of the reign of the Bukhara Shah Sayyid Amir Alimkhan", and the role of these ideas in the development of the nation and people.

Keywords: "School", "Glory to the history of the reign of the Shah of Bukhara Sayyid Amir Alimkhan", Munzim, New Method School, Ainiy, Bukhara, "Rahbari Khat", science, education and culture, "Oyina" magazine, teacher and students, science and literature.

Buxoro jadidlari orasida birinchilardan bo'lib, ma'rifatparvarlik g'oyalarini targ'ib qilish, odamlar dunyoqarashini kengaytirish, bolalarni ilmi qilish, jamiyatdagi turli illatlardan voz kechish kabi g'oyalar bilan chiqib "yosh buxoroliklar"ga rahbarlik qilgan, o'z davrining ziyo tarqatuvchi xalq jonkuyari "Munzim" taxallusi bilan mashhur bo'lgan Mirzo Abdulvohid Burhonovdir. Buxoroda yangi usul maktablari, "Tarbia atfol" jamiyati, "Ma'rifat" va "Barakat" shirkatlari, "Buxoro sharif" va "Turon" gazetalarini tashkil etilishi uning nomi bilan bog'liq bo'lib, ularning barchasiga asosan Munzim rahbarlik qilgan. Munzim Buxoroning XX asr boshlaridagi siyosiy, ijtimoiy hayotida, balki bu davrning badiiy muhitida ham o'chmas iz qoldirgan. U ijodiy merosida jumladan, "Maktab", "Ey mazlum Sharq!", "To ba kay?" ("qachongacha?"), "Bayoni hol", "Ey Vatan" kabi she'rlarida o'zining ma'rifatparvarlik g'oyalarini targ'ib qiladi.

Munzim "Maktab" she'rini birinchi yangi usul maktabi tashkil etilgan vaqtda o'zi ta'kidlaganidek, "Yangi bilim oluvchi bolalar uchun yozuvni oson o'rgatish uchun... aziz ustozlar ixtiyori bilan" 21 sahifadan iborat "Rahbari xat" kitobi (darslik) da nash ettirgan. "Rahbari xat" Samarqandda Demurov nomidagi bosmaxonada bosilgan bo'lsa-da, bosma nusxalarda chop etilgan yili va bosmaxona nomi ko'rsatilmagan. Lekin shunday bo'lsa ham 22 misradan iborat bu she'riy asar 1908-yilda yozilgan.

"Maktab" uslubi, poetikasi, ossifikatsiyasi, ifodasi bo'yicha oddiy. Jumladan, Munzim bu qasidani ko'pchilik an'anaviy g'azallar singari o'sha davr hukmdorlarining olqish va maqtoviga emas, eng avvalo, ilm-ma'rifat ahli, ustoz va maorif ahliga bag'ishlagan.

Bu she'rning uslubi esa Munzimning qasida janrida, ilm, maorif va madaniyatni eng avvalo ulug'lashi, maktab va uning muallimini madh etish va ta'rifini birinchi o'ringa qo'yishini ko'rish mumkin. Uning o'z she'rlarida tasvirlash va ifodalashning bunday usuli, avvalambor, mumtoz fors va tojik adabiyoti, ayniqsa, birinchi avlod pedagoglari ta'sirida yaratilgan bo'lsa-da, ular ma'lum darajada Yevropa va rus xalqlari

tarbiyachilari va qasidalarining ijodiy jarayonini eslatib turadi. Qolaversa, “Maktab” qasidasida maorif va adolat g‘oyalarini juda aniq ilgari surgan. Chunonchi, mazkur qasida matnida inoyat va baraka, har bir insonning baxti, chinakam inson tarbiyasi g‘oyasi maktab ta’limi bilan bog‘liqligi ifodalanadi. Bu maqsadlarning barchasiga erishishni shoir har bir shaxsning ilm-fandan bahramand bo‘lishi bilan bog‘laydi.

“Maktab” qasidasining keyingi misralarida o‘quvchilarga murojaat orqali ta’lim, madaniyat, ilm-fanni targ‘ib qilish ilgari surilgan. Bu murojaatlar ilm-fan va bilimning inson hayotidagi mavqeini belgilashga xizmat qiladi va ular orasida xayrli voqealar, ilmning umidsizligini yo‘qotish, ilm-fanni ma’no xazinasiga aylantirish va shu kabilar bor.

Munzimning “Maktab”i Ayniyning inqilobdan oldingi she‘rlariga o‘xshash bo‘lib, ularning aksariyati “Tahzib-us-sibyon” o‘quv qo‘llanmasida maorif va madaniyat, ilm-fan, bolalar o‘qishi va axloqini targ‘ib qilish, o‘qituvchi va murabbiylar ta’rifi va hokazo masalalar ifodalangan. Bunday o‘xshashlik ikki mashhur ma’rifatparvarning hamfikrligidan yana bir bor guvohlik beradi.

“Maktab” qasidasi mazmunidan ko‘rinib turibdiki, zamonaviy uslubdagi maktablar ham ilm-fan, bilim berish, yoshlarni ma’rifat nuri bilan tarbiyalash, yaxshi xulq-atvor egallash yo‘lida ham, islom va musulmon dini qonunlari asosida ta’lim va tarbiya berish yo‘lida ham o‘zining ijtimoiy vazifalarini bajaradi. Binobarin, Munzim Hazrati izni ila “Maktab” qasidasida shogirdlarning muvaffaqiyatini quyidagicha ta’kidlaydi: “Har qanday mo‘min va musulmon, yoshu qari, musulmon dini va urf-odatlarini to‘g‘ri, halol, pok va pokiza tutishni istasa, ilmi va bilimli bo‘lishi kerak. Yo‘qsa, Rabbii undan rozi bo‘lmaydi, minbar qadridan va mehrob bahosidan mahrum bo‘ladi, unga jannat eshigi ochilmaydi.”

O‘rta Osiyo va Buxorodagi barcha yangi usul maktablari, jumladan Munzimning o‘z maktabi o‘qituvchilarining ta’lim-tarbiyaviy faoliyatidan ham ma’lum bo‘ladiki, bu maktablar eski maktablardan nafaqat o‘qitish va tarbiyalash uslub va usullari bilan farq qilar edi, balki yangi usul maktablari o‘quvchilarga o‘sha davrdagi tabiiy fanlarga oid ma’lum darajada fan va bilim o‘rgatgan.

G‘azab, jaholat, bilimsizlik, savodsizlikni jamiyatning asosiy dushmani deb bilgan Munzim har bir maktab o‘quvchisiga maktabni sevish, ilm asoslarini o‘zlashtirish bilangina dangasalik, jaholat, ahmoqlik va shunga o‘xshash narsalardan qutulish, xoh kasb, xoh san’at, xoh ilm, xoh mehnat, xoh insoniy xulq-atvor, xoh barakaga yetishish mumkinligini ta’kidlaydi.

Munzim ilm-fan qudratini, bilim va ma’rifatni sog‘lom aql va solih amallar bilan komil insonning ma’naviy-axloqiy boyligi sifatida yuksak baholaydi va har bir shaxsning barcha jismoniy, aqliy, ma’naviy-axloqiy kamolotini zamonaviy maktabdagi ta’lim va tarbiya yo‘li bilan bog‘laydi. “Maktab” she‘rida ilm-fan va bilimning xalqqa ahamiyati va mavqeini yana bir bor ta’kidlaydi. Bunday ta’kidlar, Munzimning tarbiyaviy maqsad va g‘oyalarini o‘quvchi ongi va qalbiga joylashtirishga xizmat qiladi.

Munzim uchun ilmni jaholat dardiga davo deb biladi. Shoir o‘z zamonasining farzandi sifatida ilm va ilm chanqog‘i va toliblarini, ya’ni ilm avlodlarini, ya’ni millat avlodlarini tarbiyalashda Allohdan madad so‘raydi.

Shuni alohida ta’kidlash joizki, mazkur g‘azalning keyingi tadqiqi ta’lim-tarbiya va insonparvarlik qarashlarini, Munzimning milliy o‘zligini anglash g‘oyalarini aniq belgilab beradi. Bu asarida u barcha muqaddas qadamjolar qatori maktabni ham pokiza va musaffo maskan, deb biladi, uni har xil firibgar, sotqin, o‘g‘rilardan asrashni o‘z burchi deb biladi.

“Maktab” qasidasining tuzilishiga ko‘ra, u ikki turdosh qismdan iborat ekanligi aniq. “Maktab” g‘azalining birinchi qismi asl holda taxallusli g‘azal tarzida, keyin shoir maktab haqidagi boshqa fikrlarini ushbu qasidaning ikkinchi qismida bayon qildi. Agar birinchi bo‘limda maktab va millatning bilimli va madaniyatli avlodlarini tarbiyalashdagi o‘rni haqida so‘z borsa, ikkinchi bo‘limda ustoz ham, vazir ham bilimli va adolatli bo‘lishi, ustoz va shogirdlarning ilohiy ahdda sodiqligi ta’kidlanadi.

“Maktab” qasidasining bevosita ustozga bag‘ishlangan ikkinchi qismini darslik (“daftar”) – Munzimning “Rahbari xat” matnida uchratib bo‘lmaydi. Munzim bu ikkinchi qismni oradan 4-5 yil o‘tib, «Oyina» jurnalida nashr ettiradi. Bundan ko‘rinib turibdiki, Munzim qasidaning bu qismini 1913-1914 yillarda yaratgan.

Munzimning favqulodda murojaati (“domlada ilm va adabiyot bo‘lmasa”) barcha davlat va davrlarning barcha ustozlariga tegishlidir. Agar ustozning o‘zi ilm, odob-axloq sohibi bo‘lsagina, barcha millat va elat ahli shod-u xurram bo‘lishini ta’kidlaydi.

Munzimning fikricha, har bir xalq, millat, davlat va yurt ahli ilmi bo‘lishi uchun davlat rahbari (“mir”) maorif va madaniyat tarafdori bo‘lishi, vaziri esa soxta emas, haqiqiy va asl olim va adolatparvar bo‘lishi kerak:

Bir tomondan ustozga duo qilish, ustozga har tomonlama yordam berib, yaxshi duolar qilish bo‘lsa, ikkinchi tomondan maktabni har xil bilimsiz, aqlsiz, nopok, qo‘pol, odobsiz kishilardan tozalash “Maktab” qasidasining ushbu yakunlovchi qismining markaziy mavzularidan biridir. Bu yerda Munzim ustozning

insoniyat jamiyatidagi mavqeini juda yuksak deb hisoblaydi va uni shogird olimi, shogirdlarining mehr va rahm-shafqatini chin dildan ulug'laydi.

Xalqning ustozga bo'lgan bunday mehr va mehrining sababi shundaki, ustoz nodir javohirlar, ilmlar sohibi bo'lib, u ilm va ilmni xalqqa berib, bor bilimni butun xalqqa, ayniqsa, o'quvchilarga taqdim etadi. Shu bois Munzim jamiyatning har bir shaxsi, oilasi, toifasi, toifa va qatlamlarida ustozga nisbatan mehr va mehr-muruvvat bo'lishini zarur deb biladi.

“Maktab” qasidasining har ikki nashrini (1908 va 1913-1914) o'qishdan ma'lum bo'ladiki, Munzim maktabi va ta'lim-tarbiya g'oyalari yangi uslub maktabi tashkil etilgan yildan keyin ancha rivojlangan.

“Maktab” qasidasining ikkinchi nashri 1913-1914 yillarga to'g'ri kelishi, ya'ni Buxoroda zamonaviy maktablar va o'sha maktablarning o'quvchilari ko'paygan davrga to'g'ri kelishi sababli Munzim ikkinchi qismda bunday maktablarning xayrixohlari va homiylari sifatida Amir Olimxon va uning yaqinlarini tilga olishni zarur deb hisoblaydi. Shuning uchun ham qasidaning ba'zi misralarida amirlik vazirlarini o'z qalamida “adolat ilmi olimi” deb ataydi va bu kabi ta'riflar bilan ularning uyqusirab yurgan tosh qalblarini oz bo'lsada ilmga uyg'otishga harakat qiladi. Bosh vazirning bu g'azaldagi bunday maqtovi o'sha jamoat muhitida ham, bugun va yaqin va uzoq kelajakda ham haqiqiy adabiy-tarixiy voqea sifatida baholandi.

Shunday qilib, Munzim o'zining “Maktab” she'rining tasviriy-badiiy markaziga maktab mavzusini qo'ygan bo'lib, unda ilm-fan va adabiyot, bilim va ma'rifat ma'nosini, maktab xazinasi va ularning barchasining boshlig'i bo'lmish ustozni ulug'laydi va shu orqali uning tarbiyaviy g'oyalarini targ'ib qiladi va rag'batlantiradi.

1911-yil yanvar oyi boshida amir Olimxon taxtga o'tirishi munosabati bilan “Buxoro shohi hazratlari Sayyid Amir Olimxon saltanati tarixiga bag'ishlangan” tarixiy qit'a yozadi. Shoir o'z davrining farzandi sifatida ana shu tarixiy hodisadan, yangi amir Olimxonning taxtga o'tirishidan foydalanib, ushbu she'r syujetning markazida “butun islohot” g'oyalarini ilgari surgan.

“Buxoro shohi Sayyid Amir Olimxon hazratlari saltanati tarixini madh etish” nomli ushbu tarixiy qit'ada muallif ayrim mumtoz adabiyot shoirlari va XVIII asr Yevropa va Rossiyada yashab o'tgan ma'rifatparvarlarining ijodida bo'lgani kabi, Amir Olimxonni tinchlik-osoyishtalik, insof, ilm-fan, tinchlik va adolatga chorlaydi.

Shunday qilib, davrning bu ma'rifatparvar mutafakkiri, bir tomondan, Buxoro amirligida tinchlik-osoyishtalik g'oyasini singdirsa, ikkinchi tomondan, davlat ishlarida adolatni, qonuniylikni unutmastlikni har bir davlat rahbari, jumladan, Amir Olimxonning ham unutmastligi davlatchilikning muhim sharti deb biladi. Munzimning yana bir ideali bu, o'z-o'zini anglash, xudo bilish va islom xalqining taraqqiyoti masalalariga asoslanadi. U o'z xalqi va millatining rivojlanishi, boshqa xalqlar qatorida sivilizatsiyalashgan dunyo ilm-fan taraqqiyotiga kirishi uchun ta'limni birinchi o'ringa qo'yadi.

Qayd etish joizki, Munzimning “Said Amir Olimxon madhiyasiga...” nomli tarixiy bo'limda shoir o'zining maqsad-muddaolari hamda siyosiy-ijtimoiy maqsadlarini ma'lum darajada eslatib turadi, jumladan, mamlakatga taraqqiyot berish, “ilm-ma'rifat” rivojini rag'batlantirish, amirlik zaminidagi “zulm”ni yo'q qilish, “adolat poydevorini” mustahkamlash va shunga o'xshash g'oyalar ilgari suriladi. Munzimning bu qasidasining g'oyaviy markazini Buxoro amirligida zo'ravonlik va zulm poydevorini yo'q qilish, adolat va insof asosini mustahkamlash g'oyasi tashkil etadi.

Munzimning o'sha dvrdagi erksevar g'oyalarning bunday aniq ifodasi (“yomonlik va zulm o'rnatilishi halok bo'lsin”) va amirni adolat izlashga chaqirishi (“adolat poydevori mustahkam bo'lsin”) o'sha davrda Munzimga o'xshaganlar juda kamdan-kam hollarda bu masalalarda o'z fikrini amirga ochiq va ravshan bayon etishga jur'at topganidan dalolat beradi.

Munzim Amir Olimxonning taxtga o'tirgan yillarda, eng avvalo, uning ilg'or g'oyalari ifodasi sifatida, ya'ni mamlakat ravnaqi, millat va elatlarning yuksalishi bilan bir qatorda adolat, shariat, ilm-fan va maorif rivoji, zulmni yo'q qilish, davlatni mustahkamlash va shunga o'xshashlarni talab qiladi. Ularning barchasi Munzimning tarbiyaviy g'oyalarga sodiqligini, davrning yetakchi g'oyalarini ifoda etishdagi jasoratini isbotlaydi.

Bularga qo'shimcha qilib shuni ta'kidlash joizki, mazkur she'r boshqa madhiya she'rlaridan, ayniqsa, ko'pchilik qasidalardan uslubiy va mavzu jihatidan farq qiladi. U saroy a'yonlari va zodagonlarni o'z mafkuraviy va ijtimoiy-davlat g'oyalarini anglab yetishi uchun sodda va tushunarli tilda murojaat qilgan.

Mirzo Abdulvohid Munzim she'ri bilan bir vaqtda va bir mavzuda yaratilgan S.Ayniyning “Tarixi Said Olimxon hazratlari” asari Munzimning bu she'ridan shakl, she'riyat, tuzilish, uslub va til jihatidan farq qiladi.

Ma'lumki, qarama-qarshilik va to'qnashuvlar avjiga chiqqan, ijtimoiy to'qnashuvlar shiddatli pallalarda har qanday tarixiy shaxs, jumladan, ijodkor o'z fikr va g'oyalarini harakatlari yoki ijodiy merosi orqali ochib beradi. Munzim “Tarbia atfol” jamiyati va “Yosh buxoroliklar” harakatini tashkil etish va barpo etish davridagi ana shunday shaxslardan biri hisoblanadi.

HISTORY

Buxoroda amir hokimiyatining ag'darilishigacha bo'lgan davrda Munzim rahbarlik qilmagan va faol ishtirok etmagan ijtimoiy-siyosiy hayotning ko'zga ko'ringan sohalari kam edi, jumladan, Muhiddin Mansurov bilan birga "Buxoro sharif" shirkati va bosmaxonasini tashkil etish, bir qancha buxorolik ziyolilarni Turkiyaga yuborish, "Barakat" va "Ma'rifat" kutubxonasiga rahbarlik qilish va hokazo.

Munzim nomi Buxoroda inqilob arafasida dastlab "Tarbia atfol" jamiyati, keyinchalik yosh buxoroliklar harakatining rahbari va mavjud tuzumga qarshi she'rlar, maqolalar, da'vat va arizalar mualliflaridan biri sifatida juda mashhur bo'ldi. 1919- yildan boshlab u Samarqand viloyati Kompartiya qo'mitasi organi "Inqilob alangasi" jurnali, keyinroq Buxoro Kompartiyasi organi bo'lmish "Qutulush" gazetasi ishida faol qatnashib, ularning sahifalarida amirlikka qarshi, ozodlikparvar asarlarini e'lon qildi.

ADABIYOTLAR:

1. *Sohib Tabarov. Mirzo Abdulvohidi Munzim. Dushanbe 2008. 118-121*
2. *Табаров С. Мунзим. – Душанбе: Ирфон, 1991. – Саҳ. 41*
3. *Beshimov, M. (2022). Abdulvahid munzim-enlightened poet, state and public figure. International Journal of Philosophical Studies and Social Sciences, 2(6), 52-56.*
4. *Айний С. Бухоро инқилоби тарихи учун материаллар. – Б. 32;*
5. *Айний С. Намунаи адабиёти тоҷик. – Москва: 1926*
6. *Мунзим. Маджмуаи осор.- Душанбе: Ирфон, 1967.*